

pení z řady historických publikací věnujících se zahraniční politice Sovětského svazu. Uvedená doporučení však nemění nic na faktu, že Bohuslav Litera napsal velmi zajímavou, řemeslně zvládnutou a čtivou publikaci, která si zaslouží pozornost zájemců o problematiku meziválečného období nejen ze sovětské perspektivy.

Další použité zdroje

KOLENOVSKÁ, Daniela, LITERA, Bohuslav, REIMAN, Michal a SVOBODA, Karel (2013): *Zrod velmoci*. Praha: Praha.

LITERA, Bohuslav (2009): *Historie Rudé armády 1917–1941*. Praha: Libri. LITERA, Bohuslav (2013): *Druhá revoluce*. Praha: Dokořán.

LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav a VYKOUKAL, Jiří (2004): *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha: Libri.

LITERA, Bohuslav, VORÁČEK, Emil a WANNER, Jan (1997): *Armáda jako nástroj státní integrace SSSR*. Praha: Historický ústav AV ČR.

Magda B. Leichtová*

WALLERSTEIN, Immanuel, COLLINS, Randall, MANN, Michael, DERLUGUIAN, Georgi a CALHOUN, Craig (2016): *Má kapitalismus budoucnost?* Praha: Sociologické nakladatelství.

Ukazuje se, že domněnky myslitelů a politických vůdců 20. století o tom, že do budoucnosti vede jediná cesta, kterou ve svém ideologickém přesvědčení obhajovali vášniví zastánci kapitalismu, komunismu a fašismu, byly dost možná mylné a v současnosti procházíme (stejně jako v následujících letech budeme) obdobím, které přináší překvapivé otřesy a obrovské výzvy, které jsou doprovázeny nebyvalými dilematy s obtížným rozhodováním. Velmi zajímavý pohled na současné, a především budoucí výzvy zkoumá pětice významných autorů (I. Wallerstein, R. Collins, M. Mann, G. Derlugian, C. Calhoun) v knize *Má kapitalismus budoucnost?* a na základě svých sociologických znalostí světových dějin tyto výzvy diskutuje na pozadí domněnky, že na obzoru se rýsuje něco velkého: „*strukturální krize* [...], *jež se ve zpět-*

ném pohledu může jevit jako pouhý úvod k období hlubších obtíží a přeměn“ (s. 11).

Kniha se zabírá fungováním kapitalistického systému a jeho krizemi v průběhu dvacátého století. Řeší jak problém úbytku pracovních příležitostí pro střední třídu, tak možné scénáře budoucího vývoje v ekonomické, ekologické, ale též sociální rovině. Značná pozornost je věnována právě krizovým momentům představujícím hrozbu pro kapitalismus, ať už se jedná o zhoršující se stav životního prostředí nebo o finančializaci.

Immanuel Wallerstein (s. 21–53) zahrnuje do své části textu explanaci důvodů, které jej vedou k předpovědi zhroucení kapitalistického systému. Ačkoli byl v posledních pěti stoletích kapitalismus kosmopolitní a výslovně hierarchickou světovou ekonomikou, do-

*PhDr. Magda B. Leichtová, Ph.D., Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, leicht@kap.zcu.cz.

mnívá se Wallerstein, že daná dějinná situace dospěje ke svým systémovým mezím a kapitalismus skončí frustrací samotných kapitalistů. Autor naznačuje, že moderní světový systém, v němž žijeme, nemůže pokračovat dál, neboť se příliš odklonil od rovnováhy a „*už neumožňuje kapitalistům bez konce akumulovat kapitál*“ (s. 53). Z Wallersteinova příspěvku jednoznačně vyplývá, že stávající období je obdobím strukturální krize, přičemž autor ponechává čtenáři dostatek prostoru analyzovat předložená fakta spolu s historickými alternativami a dále rozvíjet možné scénáře probíhajícího boje o nástupnický systém kapitalismu.

Randall Collins (s. 55–98) se oproti prvnímu jmenovanému zaměřuje spíše na specifitější mechanismus zpochybnující budoucnost kapitalismu, v potaz bere především politické a sociální důsledky dopadající v globálním měřítku až na dvě třetiny vzdělané střední třídy. Zdůrazňuje technologické vytěšňování práce stroji ohrožující existenci střední třídy, která dlouhodobě představovala jakýsi „*politický a sociální polštář*“ (s. 12) kapitalismu. Právě zmíněné technologické vytěšňování práce dle autora tlačí vývoj ke kapitalistické krizi, kdy tendence k nerovnosti podkopává (a dle autora názoru nadále bude) spotřebitelské trhy. Collins je ve svých závěrech oproti Wallersteinovi více striktní, nedává příliš prostoru pro možnou diskusi a jediný aspekt, který zůstává otevřen, je, zda bude přechod od kapitalismu k nekapitalistickému systému v podobě socialistického vlastnictví se silnou centrální regulací a plánováním, které Collins vidí jako jediné východisko, pokojný nebo spíše bouřlivý.

Michael Mann (s. 99–134) se zamýšlí nad řešením problémů kapitalismu

v sociálnědemokratické rovině. Ačkoli díky povaze zdrojů moci vidí Mann budoucnost kapitalismu jako nejistou, se značnou jistotou předpovídá postupně se zostřující ekologickou krizi, která se může změnit až v boj o vodu a potraviny a může vyústit ve znečištění životního prostředí a masivní migraci. Mann dále domýšlí, co by všechno toto mohlo způsobit, a faktem zůstává, že některé z myšlenek a předpovědí implementovaných do jeho textu se již staly zcela či částečně realitou, které společnost v globálním měřítku pozvolna čelí. Na Mannově textu je zajímavé, že přináší model s alternativními možnými scénáři budoucího vývoje, které může čtenář dále diskutovat, případně problematizovat. Alternativy jsou nosným aspektem textu, neboť čtenář získává dojem, že možné je vše, že vše je zároveň nejisté a jediné, co je jisté, je právě ona nejistá budoucnost. Na otázku, kterou naznačuje název textu, autor čtenáři tedy neodpovídá, spíše jej směřuje oproti předchozím autorům k vlastnímu uchopení problému a domýšlení možných důsledků jednotlivých představených scénářů.

Očekávání kolapsu kapitalismu bylo ústředním prvkem oficiální ideologie Sovětského svazu, který se sám zhroutil. S touto skutečností pracuje v knize Georgi Derlugian (s. 135–174), jenž ukazuje, jaké bylo skutečné postavení sovětského experimentu v širším kontextu světové geopolitiky, které nakonec způsobilo jeho sebedestrukci. Kapitola nazvaná „*Co byl komunismus*“ je od ostatních autorských počinů odlišná především svým pojetím v podobě jakési problematizované případové studie odůvodněné přesvědčením autora, že komunismus zůstává v mnoha myšlích stále hlavní alternativou kapitalismu. Předpověď konce kapitalismu

pak na základě své argumentace autor neztotožňuje ani ji nepřipodobňuje s bolševickou revolucí roku 1917, spíše jej vidí jako jistou podobu „*masové občanské mobilizace typu Pražského jara roku 1968 a perestrojce na jejím vrcholu v roce 1989*“ (s. 173). Autor svým textem vyzývá ke smělému a odpovědnému přemýšlení o budoucnosti, které je nutno podložit jak vypracováváním politických a ekonomických programů, tak zvažováním možných koalic a vzájemných ústupků s cílem minimalizovat nejistoty přechodu v podmínkách velké krize.

Craig Calhoun (s. 175–215) je do jisté míry odlišného názoru než autoři s jistotou předpovídající pád kapitalismu a ve svém textu předkládá domněnku, že reformovaný kapitalismus může být zachráněn, přičemž vychází z okolnosti, že kapitalismus není pouze tržní, ale též politickou ekonomikou a jeho institucionální rámec je utvářen politickým rozhodováním. Předpokládá, že obnova kapitalismu však přivedí jeho proměnu a s ní též proměnu moderního světového systému. Jeho poselstvím směrem ke čtenáři je tedy změna, otázkou zůstává, zda bude tato změna adekvátní

a zda umožní zvládat rizika a odvracet vnější hrozby.

V úryvku poslední kapitoly shrnují autoři nejen vyhlídky lidstva, ale také komparují jednotlivé přístupy, názory a předpovědi, které v knize prezentovali.

Knihu prostupují do jisté míry teoretické neshody autorů týkající se způsobů, jak vnímají svět a jejich vyhlídky do budoucna. Faktem však zůstává, že tyto neshody ani autoři neskrývají a pro čtenáře je tento aspekt obohacujícím, které mu dává možnost vlastní problematizace. Autoři se shodují v tom, že svět vstoupil do bouřlivého a chmurného historického období, ústřední otázkou zde je, zda dojde k významné strukturální přeměně a ačkoli se autoři neshodují v některých bodech prognózy, jejich sociologický pohled má mnoho společných prvků. Kniha je tak velmi odvážným a současně velmi zdařilým počinem směřujícím k predikci možného dalšího směřování kapitalistického světa s využitím argumentace vycházející z vědeckých poznatků z oboru makrohistorické sociologie.

Alena Lochmannová*

VOGLER, John (2016): *Climate Change in World Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Problematika klimatické změny coby jedné z největších výzev současného světa již dávno není pouze doménou výzkumu ze strany přírodních věd, ale z různých úhlů pohledu se jí snaží uchopit rovněž společenskovědní disciplíny. Mezinárodní vztahy soustředí v tomto ohledu svou pozornost pře-

vším na oblast mezinárodního klimatického režimu, jehož podstatnou součástí jsou globální klimatická vyjednávání. Při nich se státy snaží dohodnout na tom, jak omezit lidskou činností produkované emise skleníkových plynů a tím zabránit dalšímu oteplování planety Země, které by, podle tvrzení

*Ing. Alena Lochmannová, Ústav etnologie, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, lochmannova@ssinfis.cz.